

שעורי הרב דוד הכהן, "הנזיר" זצ"ל

באורות הקודש

פתח דבר

שעורים אלו בסדר חכמת הקודש, שנאמרו על ידי מרן ר' דוד כהן זצ"ל בשנת תשכ"ד ואילך, נמסרים בזה בלשון רבינו. כחיה ניצבת לנגד עינינו דמותו נוראת ההוד, אשר בהשמע הצלצול השמיני מדי יום רביעי בשבת, כשבידו האחת הספר ובאחרת זכוכית המגדלת בה נעזר לקריאה, היה מופיע, כמלאך האלוקים, ונכנס לבית המדרש שכביתו, המלא מפה לפה בבחירי בני הישיבה וותיקי לומדיה.

לאחרי הקראת הפרק בו היינו אמורים לעסוק, היה רבינו זצ"ל מבקשנו לנסות ולהצביע על הקשה, כשמרגלא בפומיה כי ה'בינה' היא 'אתרא דקיימא לשאלה', דכתיב: "ואי? זה מקום בינה" (על פי איוב כח כ, וראה זוהר, ח"א, דף עב). השיעור התבסס על ניתוח הפרק בדרך של חשיפת מקורותיו והשוואה למקבילות, כשלצורך זה היה רבינו זצ"ל מכין על אדן החלון הסמוך לו את הספרים – לעתים במהדורות שונות, לרבות דפוסים ראשונים ונדירים – להם נזקק, באמרו: זה האפראט שלי.

זכינו והשתא, שנת ה"ט"ז לעלייתו לגנזי מרומים, נתפרסמו מכת"ק שני השעורים הראשונים על סמך רשימות ההכנה של רבינו זצ"ל, ועתה יהיו תמים מלמעלה – בצורה בה עלו במחשבה תחילה ובדרך בה נאמרו למעשה.

רבינו זצ"ל העיד בעצמו, שכדרך אותו ברחן בחצר הרבי, שהיה חוצה את פניו בידו, ואומר: בעין אחת אני בוכה ובאחרת צוחק, כך אני, בעין אחת – חוקר, ובשניה – מאמין. וכשהערת באחת ההזדמנויות: חוקר ומקובל (כשם ספרו של הרמח"ל), גענע לי בראשו: שיטתו זו באה לידי ביטוי מושלם בשיעוריו. שוזר היה את שני הענפים, שלא רק שלא ראה בהם כל סתירה, אלא אדרבה, מפרים ומשלימים אהדדי: "במקום שם מסתיימת הפילוסופיה מתחילה חכמת הקבלה".

אחרות זו, "שלום הדיעות", כאחרות הנסתר והנגלה, תורת החסידות עם משנת תלמידי הגר"א, אחרות המשמשת יסוד בכתבי מרן הרב זצ"ל, "שרי בפירודא וסיים בחיבורא", אחרות המונחת בבסיס השעורים, יסודה בתורתו ואורחות חייו של מורנו הנזיר זצ"ל, חיים עד העולם.

אפריון נמטייה לבני היקר פנחס הי"ו, מצורבי ישיבתנו הקדושה, שטרח להעלות שעורינו אלו, שהיו גנוזים אצלי חצי יובל שנים, על מזבח הדפוס. זכותו של רבינו זצ"ל תעמוד לנו שזאת התורה לא תסור ממנו ומזרענו עד עולם.

תוכן הענינים:

א. חכמת הקודש הפועלת

- א. רוח החכמה
- ב. איחוד השכל והרצון – החכמה והמוסר
- ג. הסודיות שכדרך הנגלה
- ד. ההשקפה הסטטית לעומת ההשקפה הדינאמית
- ה. התחדשות ברוח חכמת הקודש

ב. דעת הקודש ממקור החיים

- א. עולם האצילות וביאורו
- ב. הקבלה והפילוסופיה
- ג. מהו קודש, דעת הקודש

ג. טוב חכמת הקודש

- א. המוסר, הטוב, הצדק והענוה
- ד. האמת הנתבעת מכל

- א. איחוד חיי עולם וחיי שעה
- ב. מעשה המצוות והכוונה שבהן
- ג. מהי הכוונה

ה. הקריאה לסודיות

- א. ביאור חידושי המילים של הרב
- ב. חלוקת כוחות הנפש
- ג. ההתרוממות לעולם החופש
- ד. הדור דורש את הנסתר
- ה. גילוי התוכן שבנסתר אל הציבור

א

חכמת הקודש הפועלת

שנור א יום ד יב מר חשון תשכר

א. רוח החכמה

בכל חכמה קיימת החכמה עצמה, וקיימת רוח החכמה. לעתיד לבוא נאמר: "ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה וכו'" (ישעיהו יא יב). "רוח" זו היא הרוח הנבואית שבישראל, רוח הקודש, וזו ראשית חכמת ישראל.

כשניגשים ללמוד את "אורות הקודש" – גם בספר זה ישנם הדברים עצמם, תבונם ומהותם, וישנה הרוח של הדברים, ולפעמים חשובה יותר ההתעצמות ברוח של הדברים.

התורה נקראת "שירה", כמו שאומר הכתוב "ועתה כתבו לכם את דברי השירה הזאת" (דברים לא יט). בפשטות נראה כי הכוונה היא לשירת "האזינו". אך המדרש אומר כי הכוונה לכל התורה. כי העיקר בתורה היא השירה, הרוח שבה, ובלעדיה א"א לתפוס את דברי התורה.

עכשיו, כשאנו ניגשים ללמוד את חכמת הקודש, אנו שואפים ומקוים להתבשם מתורתו ומרוח תורתו של הרב זצ"ל.

ב. איחוד השכל והרצון ב"חכמת הקודש"

"אורות הקודש" כוללים שני חלקים:

חלק א: "חכמת הקודש" ו"הגיון הקודש". וחלק ב: "מוסר הקודש".

עד עכשיו עסקנו ב"מוסר הקודש", במשך ארבע שנים, משנת תשי"ט, והגענו עד ל"דוך הקודש". עתה אנו ניגשים ל"חכמת הקודש".

לכאורה, אלו שני דברים, שני מקצועות, אבל באמת אין חילוק ביניהם. אין אלו שני דברים נפרדים, שתי חכמות נפרדות, אלא "חכמת הקודש" ו"מוסר הקודש" מאוחדים המה.

נושא ה"חכמה" וה"הגיון" הוא השכל ודרכי השכל, נושא ה"מוסר" הוא הרצון. והנה השכל והרצון מתאחדים ב"חכמת הקודש". וכמו שכתוב במשפט הראשון: "חכמת הקודש היא נעלה מכל חכמה, בזה, שהיא מהפכת את הרצון והתכונה-הנפשית של לומדיה לקרבם לאותה הרוממות שהיא בעצמה מתעצמת בה".

חכמת הקודש היא מוסרית – מוסר הקודש, זו היא ידיעה.

אנו רוצים להוסיף קצת באופן תיאורי. הפילוסוף היהודי האחרון בגרמניה היה הרמן כהן. בספרו "מוסר הרצון הטהור" הוא מייחד חלק לשאלת איחוד המוסר וההגיון. והוא

אומר: הרצון והשכל הם מאוחדים.

אצל הרב, הרצון הוא עם השכל, ומלא חכמה. ר' שלמה בן גבירול אומר: "אתה חכם ומחכמתך יצרת לך חפץ". שיטות אלה הן בניגוד לשיטתו של פילוסוף אחר שדיברנו עליו כשלמדנו "מוסר הקודש", האומר שרצון הוא בלי שכל.

הרמן כהן מסתמך בספרו על הנוסחה הסוקרטית (מסוקרטס לא נשאר, כידוע, שום ספר, נשאר רק תלמידים, והם אשר מסרו את דבריו. ביחוד עסקו בכך אפלטון ואריסטו). נוסחה זו אומרת: "המעלה היא הדעת" – (ARETE EPISTEME). נוסחה זו מובאת ב"ספר המידות" לאריסטו. ספר זה מובא הרבה בספר "עקידת יצחק" ונמצא בתרגום עברי של ר' מאיר אלבואדץ (מי שהיה רופאו של מלך קסטיליה והרב של איזור זה, ותלמידו של ר' יהודה בן הרא"ש). הוא מתרגם: "מעלה" (בניגוד למתרגמים סגולה או שלימות). אני אוסיף: "מעלה מוסרית". הנוסחה היא, איפוא: "המעלה המוסרית היא הדעת" – הידיעה. על כך מסתמך הרמן כהן באמרו שהמוסר וההגיון הם מאוחדים.

המקור הוא: "ספר המידות" מאמר ששי פרק י.

המתרגם העברי כותב זאת כך: "סקירת השכלים אשר במעלות חשב היות כולם דעות". א"א להבין את דבריו, גם אני לא הבנתי עד שראיתי את המקור היווני. צריך לתרגם זאת כך: "סוקרטס חשב כי המעלות הם שכלים, והמעלות כולן דעות". כך תורגם גם לגרמנית. ז"א איחוד המוסר עם ההגיון.

יש עוד נוסחה: "המעלה המוסרית נלמדת", ז"א אפשר ללמדה.

יש על כך ספר שלם של אפלטון הנקרא "פרוטאגורס". פרוטאגורס היה אחד מהסופיסטים, והוא טען שהמעלה נלמדת, בספר הערוך בצורה ויכוח. אפלטון מפקפק בכך, אך בסוף מתהפכות היוצרות: אפלטון מאמין בכך, והשני כבר מסופק. השכל הוא המעלה, והיא שמביאה אותנו אל האושר. צריך שכל איך להגיע למצב זה, וזו היא המעלה הטובה.

חכמת הקודש ומוסר הקודש מאוחדים הם. כמ"ש שלמה בספר משלי (א, ב): "לדעת חכמה ומוסר" – אלו לא שני דברים, אלא אחד. ומהו המוסר? החכמה איך להתנהג. ספר "משלי" הוא ספר המוסר של כתבי הקודש. וזהו מה שנאמר (משלי א, ב): "חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה" וכו' – זהו סדר הנהגת העולם.

בספר "גן נעול" לנפתלי הרץ ויזל מובאים כל הפסוקים בקשר לחכמה והנהגה. בין השאר הוא מביא, למשל, את "לא המדרש עיקר אלא המעשה", ועוד. נוסף גם את מאמר חז"ל ביבמות קט: "כל האומר אין לי אלא תורה – אפילו תורה אין לי". מבארים זאת כך: מי שאומר שהתורה היא רק עיונית ולא מעשית – אין לו כלום, כי אין לנו רק תורה עיונית, אלא גם תורה מעשית, אפילו מעשה בראשית ומעשה מרכבה באים כדי ללמד איך להתנהג.

ג. הסודיות שבדרך הנגלה

בפתיחה ל"אורות הקודש" נאמר: "חכמת הקודש היא שיטה אלוקית שלמה בתכונה מוסרית, פיוטית וסודית". היא סודית, אלא שבדרך הנגלה. בה הכל מאוחד, הסודיות והמעשיות כאחד. דוקא המקובלים הראשונים נקראים בספרים "בעלי העבודה".

חכמת הקודש – תכנה הוא איחוד החכמה, ההגיון והמוסר, ממקור החכמה הפנימית

הרזית, אך בדרך הנגלה. כך כותב הרב עצמו בכרך ב מ"איגרות ראייה" איגרת שמז: "אני סומך עצמי 'על עת לעשות לה'" לדרוש בפומבי על מעשה בראשית וכו', ולהלביש העניינים בצורה ספרותית כמה שאפשר". זו החכמה הפנימית, זו הקבלה, חכמת האמת – אין אחרת. אלא שהצורה החיצונית אחרת: הלשון אחרת וההסברה אחרת.

הרב עצמו כותב גם במקום אחר, באיגרת תמוז: "מוהר"ל מפרגא שגם הוא על המקובלים יחשב; אע"פ שסגנונו שונה מרוב בני גילו". כשקוראים – לא רואים זאת. אך בפנימיות זה הכל חכמת הקודש.

אנחנו נאמר זאת גם על הרב זצ"ל, על רבינו הגדול: גם הוא על המקובלים יחשב, אלא שסגנונו אחר – ספרותי, פיוטי.

הרב כותב כך באגרות כרך א איגרת פז: "קרבו הימים שהכל יכירו וידעו שהישועה תלויה בהופעת חכמת אור הגנוז, וכו', בשפה ברורה, והנסתר יעמיד על רגליו גם את הנגלה".

ר' הלל צייטלין כותב על הרב שהוא ממשיך את שרשרת המקובלים.

אספר לכם סיפור על הרב. כשהרב חלה את מחלתו האחרונה, תחילה הוא שכב בביתו, במקום שהיום נמצאת בו הישיבה. רק אחר כך העבירו אותו לבית הבראה. הוא הרגיש שזו מחלה קשה שאינה ניתנת להירפא. היה לי פה דוד. הוא היה בתחילה רב באיזו עיר בליטא, ובסוף ימיו עלה ארצה והיה רב ביפו. שמו היה ר' אברהם, הוא היה אחי אנא, גם לו היתה אותה מחלה. הוא שמע שהרב חולה, ונכנס לבקרו, כשנכנסו לרב, החל הרב לבכות, ואמר – אינני זוכר בדיוק את המילים, אך בערך התבטא כך – זה מגיע לי בגלל שאני מגלה רזים. אמרתי לו: רבי, הרי דרכו היא לדבר בנגלה. אך הוא לא ענה לי.

הוא כותב בלשון אחרת, לשון הנגלה. אך הפנימיות היא נסתרת.

תורת הקבלה נכתבה רק במשלים. ב"מוסר הקודש" פ"ח מסביר הרב שצריך שההכרות יזעזעו את הרצון. קחו את שמות הספרים האלה: "עץ-חיים", "אוצרות-החיים", ועוד הרבה "חיים" "חיים" – כי זה מחיה ומזעזע את ההגיון.

ד. ההשקפה הסטטית לעומת ההשקפה הדינמית

שאלו כאן מהי הגדרת "חכמת הקודש". ובכן, אמרנו, כי זו החכמה הפנימית בסגנון ספרותי. זה המדהות שלה. וכולה ממקור חיי החיים היא באה. וכן כותב כאן הרב:

"כל עניני הקודש ממקור חיי החיים הם באים, ומיסוד החיים המחיה את הכל".

הסביר הדברים: ישנן שתי השקפות עולם בפילוסופיה העתיקה. שיטה אחת היא המוחשבה הסטטית: קדמות העולם, מה שהיה הוא שיהיה, וכן להיפך. הכל היה במדע בטבע, וזה שיהיה – הכל עומד. השקפה שניה היא הדינמית – הכל פועל תוסס ולא נח.

יסוד החכמה הפנימית זה שהיא חיה, העולם כולו חי, הכל מחמת "ואתה מחיה את כולם", זה היסוד הפילוסופי אותו אנו אומרים יום יום בתפילה.

כך אומר גם ר' שלמה בן גבירול בספרו "מקור חיים" (ליקוטים, חלק ה) וז"ל: "המשלתי לך הבריאה כנביעת מים מהמקור". זה מבואר גם ב"תניא": "ואתה מחיה את כולם" – אל תקרי "מחיה" אלא 'מהוה'.

כלל מפורסם בחכמה הפנימית שהוא תורת "נפש העולם". יש נפש כחי, הנפש היא עצם

החיות של החי, וכך זה גם בעולם עצמו. ב"חכמת הקודש" יש מאמר "החיות העולמית" – זה מה שדברנו עכשיו, שהעולם עצמו חי.

על נפש העולם מדבר ר' שלמה בן גבירול גם במאמר שני מספרו "מקור חיים", וז"ל: "כמו שהנפש מקפת הגוף ונושאה אותו, כן העצם הרוחני מקיף בגוף העולם הכללי ונושא אותו".

רעיון זה נמצא מפורט עוד יותר בספר "וכוח על האהבה" מדון יהודה אברבנל: "לפי דעת אפלטון האלוהי, הנפש ממנו נמשכת תנועות הגלגל, והיא המשפעת והמנהגת את העולם".

יש ספר של אפלטון, "טימיאוס", על מעשה בראשית. שם הוא כותב כך: "הנפש היא בתוך העולם, מתפשטת בכלול, ומקפת את כולו". את "נפש העולם" בפילוסופיה אנו יודעים לראשונה מאפלטון, וכן שהיא באה מהאלוקות ומחיה את העולם.

דבר כזה נמצא גם ב"רעיא מהימנא" פר' פנחס:

"איהו סובב כל עלמין, ולית אחרא טובב, איהו ממלא כל עלמין, ולית אחרא ממלא". לדבר זה מתכון גם אפלטון.

זהו גם היסוד של החסידות הבעש"טנית, וכפי שהוא עצמו כותב במכתב לר' מנחם מנדל משקלוב (פורסם ב"גנזי נסתרות"), שם כותב כך: "ראשית דבר השיטה האלוקית שהוא ממלא כל עלמין ומסבב, וזהו יסוד קבלת הרמ"ק, ועליו בניתי ויסדתי". גם ב"תניא" – בשער "היחוד והאמונה", מביא את המקומות מהם רואים ג"כ כרעיון זה.

ובדיוק אותו רעיון, וממש אותה שיטה, נמצאים גם ב"נפש החיים" לר' חיים מוואלוז'ין בשער ג'.

אנחנו רואים שיש שלום ביניהם, בין החסידים והמתנגדים. אצלי בארון עומדים יחד סידור הגר"א והסידור של בעל ה"תניא". ואני בטוח שבגן עדן הם יושבים יחד. ואני מאד שמח, שמצאתי אסמכתא לכך. זה נמצא ב"אגרות ראייה" ח"א איגרת רסו (עמ' דש) ושם כותב הרב כי "בדורות האחרונים יפה לנו מאד כל שיחתם של תלמידי הגר"א יחד עם שיחתם של תלמידי הבעש"ט".

ומה זה ה"ממלא וסובב"? זה ה"ואתה מחיה את כולם", וזו היא דעת הקודש הנובעת ממקור החיים ויסוד החיים.

חֲכֵמַת הַקֹּדֶשׁ הַפְּזוּקָת

א

חֲכֵמַת הַקֹּדֶשׁ היא נעלה מכל חכמה, בזה, שהיא מהפכת את הרצון והתכונה הנפשית של לומדיה לקרוב לאותה הרוממות שהיא בעצמה מחצצמת בה, מה שאין כן כל החכמות העולמיות. אף על פי שהן מציירות ענינים נשגבים יפים ואציליים, אין להן אותה התכונה המפעלית, להמשיך את המהות העצמית של החוגג בהן אל ערכו, ובאמת אין לה יחס כלל ליחר הכחות העצמיים של האדם, חוץ מכחו המדעי לבד.

וטעם הדבר הוא, כי כל עניני הקודש פמקור חי החיים הם באים, מיסוד ותיים המהות את הכל, ויש בכח חתוכן פמקודש לחיות המון ברואים לאין תכלית, לנטוע שמים וליסד ארץ, וקל וחומר להטביע צורה חדשה ומבולטת על הנפש ההוגה וכל המדעים של חול אין בהם זה הכח, כי הם אינם מחדשים ומחוללים חדשות מצד עצמם. אלא הם מציירים ומציגים לפני ההשקפה השכלית את מה שהוא נמצא במציאות, ועל כן אינם יכולים גם לעשות את ההוגה בהם לבריה חדשה, לעקור אותו מעצמייתו תכונותיו הרעות, ולהעמידו כמצב של מציאות חדשה, שהורה וחיה באור התיים האמתיים, העומרים לערי עד.

ה. התחדשות ברוח חכמת הקודש

חכמת הקודש פועלת על הנפש. וכמו שאומר כאן הרב, וז"ל: "חכמת הקודש... מהפכת את הריצון והתכונה הנפשית של לומדיה", וכו'.

אנחנו שואפים להתחדש ולהתבסס ברוח חכמת הקודש, ברוח מרן הרב זצ"ל, לעשות את ההוגה בהם לעצמיות חרשה.

אנחנו נמצאים וחיים במקום שחי ופעל רבינו הגדול. נתבשם מרוחו וריחו. זו התקוה והשאיפה בזמן שאנו לומדים את חכמת הקודש, מיסודו של מרן הרב זצ"ל. כמוכן שלזה צריכים גם את דרך הקודש. מוכן הוא שעוד לא הגענו לכך, ואנו גם לא מעיזים לומר זאת.

הרב כותב ב"מוסר הקודש" (שנה) כי "השאיפה והצפייה לישועה היא, שבני ישראל צריכים לעורר את רוח הקודש ואת הקדושה העליונה" – זו היא.

השאיפה להתעוררות ולהתחדשות. צריכים אנו לחדש את הרוח, ביחוד בתקופה זו של תחיית הקודש, רוח ראשית תחיית ישראל ותקומת ישראל – הרוח הנבואית.

ב

דעת הקודש ממקור החיים

שעור ב יום ד יט מרחשון תשכד

דעת הקודש ממקור החיים

ב

ה'ד'ע' מן העולם והמציאות. שבאה מצד החול, אינה עולה אפילו לחלק אחד מגי רבבה בערך האמת. לעומת הידיעה העמוקה של העולם והישות בכלל, שבאת מצד הקודש. כי אמת המציאות והיש הגמור של הכל היא רק בהיות הכל בא מצד ההופעה האלהית, מצד הסתעפות חיים וישות ממקור החיים והיש. שכל מה שמתגלה בתור עולם והויה הוא רק כעין צל קלוש לגבי הישות הטוהרה והאדירה שבמקור האלהי. ונמצא שכל הנון המדעי של האדם יעלה ברוממות פאר גדלו רק כשיאצר ויחסן במקור היותו, שהיא דעת ד' ועזו, הכרת הכל מצד מקור הכל.

או יתשרו כל ההדורים, מצד שרק או, בהיות הגובה העליון של המדע מתגלה, יחש המדע נערך בטבעו. וכל זמן שהעולם מתגלה רק על ידי צלליו הכהים, שהם השערת הכרתו מצד צבעיו הבודדים והכרותיו התצוגיות, כלא נחשב, לעומת הקנין המדעי המוחלט, שהוא דעת ד', המתבלט ע"י דעת העולם בתור פועל ד', שאל זה נשואות הן עיני כל חי. וזה כל האדם, כל המצוי, כל המוכר והנודע.

וכל עמל העולם ועילויי מדרגותיו הוא מכוון רק כדי שיבא האור העליון של המדעיות להתגלות בשטף מקור אמתתו. וכל המוסר הכללי והפרטי, כל הטבת ארחות החיים, אורח הצדקה והישרות בחיי היחיד והכלליות, הכל תלוי הוא ועומד להגיע אל מכוון תמותו, ע"י ההתודעות של ההכרה במקוריותה, שהיא הולכת ומתנשאת לפי אותה המדה שיחשף ההוד של אור החיים שבמקור הקודש, שהוא זוהר האמת. אור ד', מחולל כל.

א. עולם האצילות וביאורו

חכמת הקודש מוצאה מהחכמה הפנימית, זאת אומרת החכמה הרזית הסודית, אלא שהיא נאמרה בסגנון מיוחד. היסוד של החכמה הפנימית, או אחר מיסודותיה, הוא האצילות. מדברים על בריאת העולם, ומדברים על אצילות – העולם, שהוא נאצל מן המאציל. יש פרק מיוחד על כך באוה"ק כרך ב עמ' שס מאמר "החיות העולמית", ופט"ו "האצילות האלוקית", וז"ל: "כמה גאה היא המחשבה הסודית על דבר האצילות האלוקית" וכו', זהו פירוש המשפט הראשון.

מכאן למחשבה היסודית של האצילות האלוקית. פסקה ב', שם האצילות מהווה את הכל, פה נזכר רק אצילות. פירוש אצילות עולם. יש עולם האצילות. בחכמה הפנימית יש ארבעה עולמות: "עשיה", "יצירה", "בריאה" ו"אצילות".

לפי קבלת האר"י והרמ"ק האצילות היא עצם האלוקות, והשאר – כלים. כלומר, שלא רק אצילות מהמאציל, אלא אצילות האלוקות. עולם הבריאה לא נזכר כאן אלא בכרך ב' פי"ד במאמר "החיות האלוקית".

אנחנו יודעים שיש בבריאה גם עולמות ה"יצירה" וה"עשיה", על פירוש המושג "אצילות" נדבר אח"כ.

המקור הראשון ל"ארבעת העולמות" נמצא במס' אצילות.

הספר הראשון של החכמה הפנימית הוא ספר יצירה, אך שם נמצא רק החשבון של עשר הספירות וכ"ב האותיות – יחד ל"ב. לא נזכרו בו שמות הספירות, השמות נזכרים לראשונה במס' אצילות. שם מביא סידור זה ע"פ הפס' "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת" וכו'. ענין זה אפשר למצוא גם בספר הבהיר – אם נאמר שקדם למס' אצילות. אך הסידור המוחלט של ארבעת העולמות בשמות אלו אפשר למצוא רק במס' אצילות.

(ספר זה נדפס בס' "ילקוט הרועים", ונמצא בו כמאמר שני לאחר "מעין החכמה". ספר זה נדפס לראשונה יחד עם מדרש אגדת בראשית, ע"י ר' אברהם בן הגר"א, כמו כן נדפס ספר זה בעריכה מדעית בספר "מגנזי חכמת הקבלה" לילינק).

במס' אצילות מובא הפס' "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו". ובעולם הבריאה שם כסא הכבוד. בעולם היצירה – המלאכים. לכן יש קוראים לעולם זה עולם המלאכים. בעולם האחרון – בו מתקבלות התפילות (עה"פ "כל הנקרא" וכו' עיין גם זוהר פנחס רכה).

מס' אצילות מיוחסת לר' יעקב הנזיר, אשר נזכר ב"שם הגדולים" לחיד"א. הספר מתחיל ב"פתח אליהו", ומקובל כי הוא קיבל מאלוהו.

ארבעת העולמות נזכרים אח"כ גם בספר "הפרדס" של הרמ"ק, שם יש שער מיוחד לכך: "שער אבי"ע". וכן גם בספר "עץ חיים", ושם מיוחד לכך היכל מיוחד: "היכל אבי"ע".

פירוש המילה "אצילות" מובא ברמב"ן עה"ת פרשת "בהעלותך" עה"פ "ואצלתי מן הרוח", אצילות – עכוב אצלו. בשם המעתיקים הוא מביא פירוש כי אצילות זו המשכה, אך דוחה פירוש זה. עיי"ש בבמדבר יא. וכן גם פי' ראב"ע עה"פ "כל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהן" (קוהלת ב). צד כללי, בלטינית אצילות פירושה: EMANATION – שפעה. MANO – שופע. EMANATION – אני שופע מן – , השפע מ-. ביונית: HYPERRHOE – שטף, או: PERILAMPISIS – הארה. גם רש"י על הפס' "ואצלתי מן הרוח", מסביר: "כמדליק מנר לנר".

אפלטון אמר שנוסף לעוה"ז יש עוד עולם, עולם מושכל, עולם האידיאות או הצורות, ושם נמצאות הצורות העליונות שמכל מין. עולם זה מקביל לעולם היצירה.

פילון האלכסנדרוני קיבל את דעת אפלטון, אך הוסיף עולם שלישי. כלומר, שעולם האידיאות מופעל גם הוא ע"י עולם אחר שמעליו. זהו עולם השכל: LOGOS. זהו שכל יותר כללי מאשר זה של "עולם המושכל" של אפלטון, ובלי ציורים. (הפירוש המילולי של LOGOS הוא "מאמר"). עולם זה מקביל לעולם הבריאה.

עזריה די רוסי (עזריה מן הארומים) אומר בספרו "מאור עינים" (חלק "אמרי בינה" פ"ד) שעולם האידיאות הוא עולם האצילות. עכ"ד.

ואני אומר כי אם יש לדמות את עולם האידיאות – הרי שלעולם היצירה. יצירה – צורות. עולם היצירה בחכמה הפנימית מקביל לעולם האידיאות.

כ- 150 שנה אחרי פילון יסד הפילוסוף פלטינוס (חי ג"כ באלכסנדריה, בשיטתו הושפע וראי מניהודים וביחוד מההלניזם) – את אסכולת הניאופלטונים. אצלו נמצאים ג"כ שלושה עולמות: הראשון – המאציל. העולם הראשון: עולם השכל. העולם השני: הנפש בעולם. העולם השלישי: הטבע בעולם. חידושו הוא שהוסיף מעל לעולם ה-LOGOS את ה"אחד".

ניאופלטונים מאוחרים יותר הוסיפו אח"כ עוד עולם – עולם רביעי, עולם עליון – משכיל או מושכל.

ב. הקבלה והפילוסופיה

יש ספרים האומרים כי כל מה שיש בחכמה הפנימית יש כנגדה בחכמה הפלטונית. דעה זו מביא למשל, המתנגד הגדול לחכמה הפנימית, ר' יהודה אריה די-מורדינא, בספרו שחיבר נגד החכמה הפנימית, "ארי נוהם". בספר זה הוא מביא בשם ר' ישראל בן סרוק (ריב"ס היה תלמיד מובהק של האר"י. ובעוד שרח"ו היה רבם של המקובלים בא"י, היה ריב"ס רבם בארצו) שאמר לו שכל מה שיש בחכמה הפנימית נמצא ג"כ בחכמה הפלטונית, חכמת הפילוסופיה. ואין בין הקבלה והפילוסופיה ולא כלום. וכל מה שהיה מלמד מן הקבלה, היה מפרש מן הפילוסופיה.

תלמידו המובהק של ריב"ס, ר' אברהם איררה (מי שהיה מזכיר מלכת ספרד, ובזמן המלחמה עם אנגליה היה מפקד מבצר קדקס, ואח"כ מסרו לידי האנגלים וברח להולנד, שם קרא לעצמו בשם זה, ושם התודע לריב"ס). חיבר את הספרים "שער השמים" ו"בית אלוקים". בספרו "בית אלוקים" הוא עורך הקבלה בין החכמה הפנימית – הקבלה. לבין הפילוסופיה (לשונו בשער הספר: "האמת המקובלת" ו"החכמה הפלטונית").

אין ספק כי הניאופלטונים ינקו מהחכמה האלוקית הפנימית ואח"כ מסרו הלאה, וכך כותב הרב בספר "חכמת הקודש" עמ' תיח במאמר "החכמה הכוללת". (אגב, שם השמטנו שתי מלים הנמצאות בכת"י, ולא הדפסנו אותם כי לא כל אחד מסוגל להבינם. אני לא רוצה להגיד עכשיו מה הן, מי שרוצה ישאר אחרי השעור ואני אראה לו זאת בכת"י).

ג. מהו קודש, דעת הקודש

"דעת הקודש ממקור החיים" – ממקור האצילות הראשונה.

ענין ארבעת העולמות נמצא ב"עץ חיים":

חכמה, בינה וכו'. ענין ארבעת העולמות וי' הספירות מובא גם בהקדמה של תקוני הזוהר ועוד, בזוהר גופו לא מצאתי את הד' העולמות האלו.

אצילות היא החכמה – זה מה שחשוב לנו. כאן לא נזכרה האצילות בפירוש. כאן נזכר קודש. מה זה קודש? "קדושים תהיו – פרושים תהיו".

באף לכסיקון פילוסופי אין הגדרה ל"קודש", אך אנחנו הבאנו את זה בהקדמה לקודש הכללי. המאמר הראשון של הרב, בהקדמה מן הזוהר, בח"ב מ"אווה"ק: "מאי קודש, שלימותא דכולא דאיברי חכמה עילאה". א"כ, קודש הוא חכמה, וגם אצילות היא חכמה. יוצא שקודש הוא האצילות.

יש קודש, יש קדוש ויש קדושה. קודש זה המקור – החכמה. אח"כ מה שנמשך מהקודש זה הקדוש. והקדוש ממשיך למטה – זו הקדושה.

כך גם מסבירים את הקדושה המשולשת: "קדוש קדוש קדוש": א. שמושך את הקדושה מלמעלה, מהחכמה. ב. שנמשך לעצמו ומעצמו. ג. שמוריד וממשיך עד למטה.

במאמר "הקודש הכללי" כתוב, שבכל דבר ישנה התנוצצות של הקודש. בכל דבר יש קודש, וזה יסוד הכל.

דעת הקודש

איך מגיעים ל"דעת הקודש ממקור החיים" – דעת האצילות – להשגה כזו?

בכת"י של הרב נכתב סמוך לפרק זה הפרק שנדפס אצלינו בחכמת הקודש סוף הגיון הקודש ע"מ רסג, תחת הכותרת: "האחרות בהשגות הקודש".

ו"ל: "בהשגות הקודש, מהתוכן הגלוי של הנבואה ורוח הקודש, כל התגלות כלולה היא בכל הכוחות כולם, החיים, הרגש והפעולה, הדמיון והשכל, כולם יחד אגודים באחרות אחת".

כמו שאמרנו בשיעור הקודם, שלכל דבר צריך את השירה. כמ"ש "כתבו לכם את דברי השירה". להשגות עליונות א"א להגיע בלי רוח, בלי רוח השירה. השירה מאוחדת עם דמיון. יש דמיון נשגב. למי שחסר הדמיון אין ביכולתו להגיע למדרגות עליונות.

יוצא שלדעת האצילות מגיעים ע"י אחרות הרגש, הפעולה, הדמיון והשכל.

ג

טוב חכמת הקודש

שעור ג יום ד כו מרחשון תשכד

טוב חכמת הקודש

ג

חכמת הקודש, בטורה ובאמתתה, כשהיא מתגלה בעולם, היא מחיה את הכל. היא אינה צוררת שום מדע ושום גודל ושיגוב, גבורה והוד. רק היא מעטרת את הכל בשאיפת צדקה, בטובה וענוותנותה. כל שאיפות הצדק בכל צדדיהן בעולם הכללי, ובאדם הפרטי, מוצאות הן על ידה את מבואן האמיתי, והן נעזרות על ידה להתגשמותם של מפעליהן בפועל ובחיים. וכל הכונות הטובות, הכלולות מרזי קודש, בתורה, בתפלה ובמצות, הכל יחד, וכל פרטיותן, הנן שבילים לגלות על ידם את אותו האור העליון של חכמת הקודש, כדי להביא את ההופעות הקדושה הזאת בעולם, להשביע לכל חי רצון, בחיי שעה ובחיי עולם.

א. המוסר, הטוב, הצדק והענוה

מה זה "טוב חכמת הקודש"? אנחנו עוסקים עכשיו ב"חכמת הקודש", והנה בפרק זה על הטוב שבחז"ק, מדובר בעיקר על המוסר, מוסר הקודש באיחודו עם חכמת הקודש. כבר אמרנו כמה פעמים שאף שלכאורה אין ביניהם כל קשר, כאמת הם מאוחדים.

זהו הטוב של חכמת הקודש "המעטרת את הכל, בשאיפת צדקה, בטובה ובענוותנותה" – אלה הם ענינים מוסריים: צדק, טוב וענוה. מידת הצדק, מידת הענוה, ואפי' ה"טוב" שייך למוסר.

הטוב

נתחיל ב"טוב". למוסר ולחכמת המוסר יש תכלית. תכלית המוסר הוא הטוב העליון, מי שהוא איש המוסר מתנהג במידות המוסר, ומגיע לטוב העליון. כך מתחיל הספר היחידי הקיים לתורת המוסר העתיק הפילוסופי – ספר המידות – האתיקה לאריסטו. (העתיקו ר' מאיר אלבוואדץ מקסטיליה תלמידו של ר' יהודה בן הרא"ש) ושם כתוב כך: "כל מלאכה, וכל לימוד גם כל מעשה וכל בחירה נראה כי הוא לתאוות דבר טוב. ע"כ הטיבו אשר דברו, כי: "טוב" הוא אשר כולם יתאוו אליו". וביחוד מעשה מוסרי הוא בשביל הטוב. וכן כותב בפ"ב: "מזהו הטוב לכל בני האדם, הסכימו כי הוא האושר". זהו גם המשפט הראשון בספר "עקידת יצחק", וכך גם סיום הספר בפר' "יחיא". א"כ התכלית הוא הטוב.

רעיון נזה אמרנו פעם גם על סמך הפסוק "לכו בניו שמעו לי יראת ה' אלמדכם". יראת

ה' – מוסר, ומיד אח"כ "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב". תכלית המוסר הוא הטוב.

ביוונית זה נקרא EUDAIMONIA, מלאך טוב (מלאך – DAIMON). רעיון כזה רואים גם ע"פ הפסוקים: "חונה מלאך ה' סביב ליריאי ויחלצם", ומיד אח"כ "טעמו וראו כי טוב ה'". הטוב הוא תכלית המוסר.

זה מה שכותב כאן הרב, שחכמת הקודש מעטרת את הכל בטוב.

אחרי הפילוסוף הזה היתה כת הסטואה. היא לא אמרה שתכלית המוסר הוא הטוב, אלא החובה זה המוסר. כך מתחיל גם ה"מסילת-ישרים" את ספרו: "לידע מה חובת האדם".

הצדק

"שאיפת צדקה" – המוסר החדש ב"בקורת התבונה המעשית" שכתב קאנט קורא את זה מוסר לא מקורי, לא עצמאי, חוקה חיצונית, הטרונומית. מוסר צריך להיות מעצמו, מה שנקרא "אימפרטיב קטגורי". ב"מוסר הקודש" נמצא הביטוי "הצווי המחלט", וזה המוסר האוטונומי. הרמן כהן בספרו "מוסר הרצון הטהור" מקשר את זה עם הצדק. הצדק אומר שכך צריך להיות. וא"כ הצדק והמשפט הם אחד. המוצא של המוסר הוא שאיפת הצדק.

ענוה

"ענותנות ה" – הענוה היא מידה טובה. במוסר הפילוסופי אין אף אחד שמזכיר זאת. על מי שלא היה כמוהו ואחריו לא יהיה, אומרת התורה שהיה "עניו מאד". זו המעלה הגדולה ביותר של היהודים. אך אצל הגויים לא מוצאים את זה באף ספר. אך מהאחרונים מזכיר את זה פילוסוף צרפתי מיילבראנס, והוא אומר שהמעלה העליונה ביותר היא הענוה. אצלנו היא היסוד.

בח"ב של "חכמת הקודש" ב"הקודש הכללי" פרק ח "דומיית הקדושה הכללית" כותב הרב: "הקדושה העליונה וכו' שהאדם מכיר א"ע, בטל בפנימיותו הפרטית" וכו', ע"ש.

הרב זצ"ל אמר לי פעם שאצלנו היסוד הוא אהבה וענוה. אלה הם יסוד החיים המוסריים, חיי הקודש.

בחלק ב' של "חכמת הקודש" שנוציא אי"ה פעם, יהיו שני פרקים: אחד בשם "אהבה" והשני בשם "ענוה". ועיין ב"אגרות" אגרת סט.

ישנם שני ספרים קטנים בקבלה, אחד של הרח"ו והשני של הרמ"ק. של רח"ו נקרא "שערי קדושה". אך מה שנוגע אלינו זה ה"תומר דבורה" של הרמ"ק. ענינו הוא סידור כל המידות לפי הספירות. ישנן עשר ספירות ועשר מידות. למשל מידה ב' כנגד ספירה ב' – החכמה. "שירגיל את עצמו בחכמה, וראוי לאדם שתהיה חכמתו מצויה לכל, ושיהיה מלמד להועיל". בינה זו מידת התשובה. בגמ' בסוף יומא נאמר: "גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד". כבוד זה חכמה, כי כבוד בגימטריה ל"ב. ואלו ל"ב נתיבות החכמה. וכמ"ש "כבוד חכמים ינחלו", כסא הכבוד זה בינה שמאחורי כסא הכבוד. יוצא שבינה זו תשובה. וכן חסד, וגבורה, ותפארת זה העוסק בתורה, אח"כ מדבר על נצח והוד, ולבסוף המלכות – ושם יש: שיכבד את אשתו כי היא המלכה.

דרכו של ה"תומר דבורה" – איחוד מוסר הקודש עם חכמת הקודש. בראש ובראשונה, המידה הראשונה היא מידת כתר, וההנהגה האחת הכוללת הכל היא הענוה, שדומה

לכתר, כי היא הנעלה על כל המידות. והיא כתר המידות והמיוחדת לישראל. זהו גם מה שאומר הרב שהיא "מעטרת" את הכל, מלשון עטרה-כתר.

"בשאיפת צדקה" – המוסר המוחלט, האוטונומי.

"בטובה" – תכלית המוסר, הטוב העליון והאושר.

"וענותותה" – המידה העליונה שבישראל.

ד

האמת הנתבעת מכל

א. איחוד חי עולם וחי שעה

הָאֱמֶת הַנִּתְבַּעַת מִכָּל

ד

כל מה שהאמת היא יותר גבוהה היא יותר פשוטה, ויותר נחוצה לכל. צרות הלב של האדם עלולה היא לנסות לנתח את האמת לחלקים, להקטין אותה. מתירא הוא מפני גדלה, וחושב שבהקטנתה תהיה יותר פפולרית. יותר שוה לכל נפש, ובאמת בזה הוא מכביד יותר, ומונע מהכל את היותר נחוץ לו.

האמת האחרונה, האמת האלהית נתבעת בחזקה מכל, ודוקא בכל אמתה, ברום גובה אורה. במלא האמת שלה, ודוקא בשביל כך היא ראויה לכל, לכל בשר, לכל יצור, לכל פועל.

והמדע הבחירתי והרצוני של האדם עומד הוא על מרכזו, ומוכרח הוא. — אחרי עמלו הגדול לנתח את האמת, לקצרה, כדי להקטינה ולעשותה מוכשרה לרבים. — לשוב אל גדלה וטרתה, וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתה, ויאמר כל אשר נשמה באפו, ד' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה.

אשרינו מה טוב חלקנו, שבשביל השבת האמת הגדולה והמשוטה בעולם, שבה חיי כל נשמה תלויים, וחידוש אור העולם ומלואו שלובים, נבחרנו אנו. ויש לנו זה הכשרון בעצמיותנו הפרטית והכללית, בתואר תולדתנו, כטבע בשרנו, כמוג ארצנו, בנשמת אכותינו הגדולים. לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חסדי בם, ואנכי נטעתיך שורק כלו זרע אמת.

נעבור קצת לפ"ד, פסקה ג:

"המדע הבחירתי והרצוני" – מהו?

זהו המדע המוסרי שעליו דברנו בשיחה הראשונה. כי נושא ההגיון הוא השכל, ונושא המוסרי הוא הרצון. "המדע הרצוני" הוא אפוא, המדע המוסרי.

יסוד המוסר הוא הבחירה. הרצון החפשי הטהור. וזהו "הבחירת". בסיום הקטע: "ומוכרח הוא – אחרי עמלו הגדול לנתח את האמת, לקצרה, כדי להקטינה ולעשותה מוכשרה לרבים לשוב אל גדלה וטהרתה". איך ישוב? ע"י חכמת הקודש. החכמה הפנימית. אחוז חז"ק ומוסה"ק.

נחזור עתה לפרק ג' למשפט האחרון: "וכל הכונות הטובות, הכלולות מרזי קודש, בתורה, בתפלה ובמצות, הכל יחד וכל פרטיותן, הנן שבילים לגלות על ידם את אותו האור העליון של חכמת הקודש, כדי להביא את ההופעות הקדושה הזאת בעולם, להשביע לכל חי רצון בחיי שעה ובחיי עולם".

המונח "חיי שעה" וחיי עולם" נמצא בפ"ב במסכת שבת, בסיפור המעשה של רשב"י ור"א בנו שיצאו מהמערה וראו אנשים חורשים וזורעים כדרכם. וכן גם בפ"א גבי ההבדל שבין תפילה ותלמוד תורה, ופעם שלישית בפ"ב דביצה גבי תלמידיו דר"א שעזבוהו והלכו לאכול סעודתם.

אכילה – זהו מה שכתוב "ומשביע לכל חי רצון" – כפשוטו, שיהיו כולם שבעים. בבבלי כתוב ששלושה מפתחות בידי הקב"ה (חיה, תחיה ומטר). בירושלמי כתוב שאף מפתח של פרנסה, שנא' "פותח את יריך ומשביע". משביע – זו הפרנסה. גם בזוהר כתוב כך: "משביע וכו', מאי רצון? ההוא רצון דאשתכח מעתיקא קדישא... דאשתכח מזוונא לכולא".

שבת היא יותר גבוהה מיום הכפורים, ויש בה יותר חומרות, א"כ מפני מה גדולתה? מפני שאוכלים קוגל... אצלנו החיי שעה והחיי עולם משולבים יחד. ידועה הגמ' שגוי שנודר קרבן מביא עולה, אך ישראל – מביא שלמים. הרב מסביר כי הגוי מבין בדתיות רק פרישות. אך לאכול ולהתכפר – זה הוא לא מסוגל להבין. שבת קודש היא איחוד החול והקודש, והעלאת החול למדרגה של קודש, זו ההופעה הקדושה של "משביע לכל חי רצון" – בסעודה ובחיי העולם כפשוטו.

ב. מעשה המצוות והכוונה שבהן

פה יש דבר שאני פוחד לדבר. לכן אני אקצר. אנחנו אומרים שחכמת הקודש מאוחדת עם המעשים, היו שטענו אחרת, היו שטענו כי תורת משה היא רק חוקת המדינה העברית אך לא דעות, ולא נזכר בה להאמין וכד', אלא רק לעשות, עשה זאת, אל תעשה זאת, וכו'. זהו ה"אמסטרדמי" (שפינוזה) במסכת התיאולוגית-המדינית שלו. והוא מסיק, אם אין מדינה, ח"ו אין תורה, ועוד דברים שא"א להוציא מהפה. קשה לקרוא את הספר, והוא ראשית בקורת המקרא. ספרו הוחרם גם ע"י הממשלה ההולנדית.

הרמן כהן יצא נגדו בספר "כתבים יהודיים" בח"ג.

מי שהעתיק את ספר האתיקה שלו – יעקב קלציקין – אומר כי זהו ספר שנכשל בו אדם גדול, הוא מדבר שם נגד ה"אתה בחרתנו" – בכדי להחניף להם, וכן הלאה.

גם מחבר ספר "ירושלים" – מנרלסון, טוען כך, שהתורה היא תורת המדינה ולא נאמר בה האמן או לא. נאמרו בה מצוות עשה ומצוות ל"ת. הוא הולך בדרכו, אלא שנוטה ממנו ימינה: במצוות אין דעות מפורשות, אך במשמעותן כלולה חכמה, וזה ניתן לבעל מחשבה למצוא בהן, אך טוען שהעיקר הוא המעשה עצמו. הוא מביא ראייה מ"כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה". מדוע? כי זו תורת המדינה. ולכן גם לא נאמר "אנוכי ה' בורא שמים וארץ" אלא גואל העם. לכאורה זה דומה קצת לכוזרי במאמר א' שאמר

למלך: "אנו מאמינים באלוקי ישראל אשר הוציאנו ממצרים" וכו', זו השיטה הלאומית הסטורית. רעיון זה מובא גם באב"ע בעשרת הדברות ששאלו ר' יהודה הלוי למה כתוב "אשר הוצאתיך", וכו', ע"ש.

אך אין זה כך, אנחנו יודעים כי יש חכמה פנימית, יש גופי תורה ויש נשמת התורה. המצוות המעשיות הן מעשיות, אך ישנן הכוונות של המצוות המחוברות הן עם המעשה עצמו והן מהחכמה הפנימית.

זהו מה שהרב מתכוון בפרק ג' בקטע האחרון: "כל הכוונות הטובות הכלולות מרזי קודש בתורה בתפילה ובמצוות הנן שבילים לגלות על ידן את אותו האור העליון של חכה"ק". וזה האיחוד בין מוסר הקודש – המעשה, והחכמה – הכוונות. יש כוונות המצוות. והמעלה בתלמיד חכם היא שיקיים את המצוות עם כל הכוונות.

ועוד כותב הרב בפרק קי, עמ' ככד, במאמר "תחיית הנשמה", וז"ל: "הרבה מאד צריכה היא האנושות להתפתח עד שתכיר את הערך הגדול של הכוונה וכו'". "כל המעשים המוסריים הגדולים בעולם... אינם כי אם הופעות קטנות מהאבוקה הגדולה של הכוונה השלמה. הכוונה היא הכל. תחיית הכונה היא תחיית העולם". עד כדי כך.

ג. מהי הכוונה

מה זה כוונה? זה ענין בחכמה הפנימית. התכלית של החכמה הפנימית זה הכוונה. "תפילה בלא כוונה, כגוף בלי נשמה", זה אמנם לא מאמר חז"ל, אך זה נמצא בראשונים. מה שמצוות א"צ כוונה, זה תלוי אילו מצוות ואיזה סוג של כוונה.

גם ב"הפרדס" לרמ"ק השער האחרון הוא שער הכוונה. כותב כך: "אחרי שנתבאר שהאדם הוא חלק אלוך ממעל, זה בהיותו פועל הצדק והיושר, ומתכוון במחשבתו, וכו', על ידו מתקשרים הכל", וכו'.

זה מה שכתוב כאן. אחרי שאמר שחכמת הקודש מעטרת את הכל, העיקר אח"כ הוא איך מתאחדים? ע"י "הכוונות הטובות הכלולות מרזי קודש בתורה בתפילה ובמצוות, הכל יחד, וכל פרטיותן, הנן שבילים לגלות על ידם את אותו האור העליון של חכמת הקודש", וכו'.

ה

הקריאה לסודיות

שעור ד יום ד ד כסלו תשכד.

הקריאה לסודיות

ה

כשמגיע האיש היחיד, וכן הדור, לאותו המצב שהופעתו הרוחנית כבר קרואה היא לפעולתה, או אי אפשר לו להיות משביע את צמאונו ההכרחי בכל תוכן מוגבל, אם לא יהיה אותו התוכן בעצמו מוסר אותו אל תוכן רחב חפשי. שבו ירגיש את השיגוב הגדול שבשורש נטית נשמתו ממקור החיים שלה. ומתוך כך רזי עולם, רזי תורה, סוד ד', הולכים ונתבעים מן הדור.

והעקשנות הגורמת למצא בצד הגלוי את כל הסיפוק הרוחני היא מדלדלת את הכח. מפזרת את הרוחות, ומובילה את התשוקה הסוערת למקום אשר תמצא ריקניות ומפח נפש, ובלב נואש תשוב עוד לבקש דרך.

ול זאת קרואים הם אמיצי הכח, אלה הלבבות אשר אור ד' הוא כל תוכן חייהם. גם אם נשברו ונוקשו מרוב יאוש, גם אם נתעלמו ממיעוט אמונה בעצמם, גם אם, עיפו במלחמתם נגד המון רב, התולך בבטחה אל הרוח אשר עיניו הפקוחות לפי דעתו ישאנהו, לא יחדלו תת מתקם, לא יחדלו להתעודד, ודגל רזי תורה, וחוסן דעת ואמונה ברורה ופנימית, וישועת עולמים לישראל ולאדם, לגויות ולגשמות, לעולם ולעולמים כולם, לגדולים ולקטנים, לזקנים ולצעירים, בידם.

ואם אנו מדברים והאילמות תוקפת אותנו, אם אנו מבטאים והמושגים נטבעים בדומיתנו, מפני שאין בנו כח להדריך את הרבור, לחפש את המילול, לא בשביל כך נבהל ונסוג אחר מחפצנו הקבוע. כבדות הפה לא תעצור כח לעצור את הזרם של החפץ הנשגב, אשר דבר ד' בו יגלה, אשר יאמר דבר לאור כח הנכשלים, לבשר שלום ליריבי עם. בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב, אמר ד', ורפאתיו.

א. ביאור חידושי מילים של הרב

קודם כל ניגש לפירוש המילות. בקטע האחרון נאמר "ואם אנו מדברים והאילמות תוקפת אותנו". "אילמות" זהו בנין מחודש. כידוע הרב בנה בנינים חדשים, זה אינו מופיע בשום מילון.

כמשפט הכא כתוב: "מפני שאין בנו כח להדריך את הדיבור, לחפש את המילול". "להדריך" פירושו לתת דרוך, ו"לחפש" פירושו לתת חופש. המקור היחידי לכך נמצא ביוצרות לפר' שקלים, שם כתוב: "חמק ועבר מלהדריך לי חפש". מקור ה"לחפש" הוא בויקרא (יט, כ) כי לא חפשה". כמו כן, על הפס' בצפניה (א, יב) "והיה ביום ההוא אחפש את ירושלים בנרות", בפסיקתא רבתי פסקה ח, דורש ר' ברכיה: "לחפש את ירושלים – מוציא אני אותה לחפשי". בסוף הקטע "לבשר שלום ליריבי עם" – מסתמך על הנאמר במיכה (ו, ב) "כי ריב לה' עם עמו". עכשיו נגש לענין.

ב. חלוקת כוחות הנפש

המשפט הראשון אומר: "כשמגיע האיש היחיד, וכן הדור, לאותו המצב שהופעתו הרוחנית כבר קרואה היא לפעולתה" וכו'. ר"ל, האיש היחיד לא תמיד נמצא במצב נשגב ומרומם. יש זמנים שהוא במצב דכאון. הייתי אומר קטנות וגדלות. קטנות דמוחין וגדלות דמוחין. שמות אלה מובאים בספרי החכמה הפנימית. יש בע"ח שער "קטנות דמוחין", ויש שער "גדלות דמוחין".

נאמר כך, ידוע ומפורסם שלנפש יש שמות רבים: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה. נלך כסדר, מן הנגלה אל הנסתר.

הפילוסוף הרתי הראשון – רס"ג, בספרו "אמונות ודעות", מאמרו "מהות הנפש" פרק ג, כותב: "כאשר תתחבר (הנפש) לגוף, יראו לה ג כוחות: כח ההכרה, כח הכעס וכח התאווה. וע"כ קרא אותה לשוננו בשלושה שמות: נפש, רוח ונשמה. ורמזה באמרה נפש אל שיש לה כח מתאווה, כמ"ש: "כי תאווה נפשך". ורמזה בשם רוח אל שיש לה כח כועס, כמ"ש: "אל תבהל ברוחך לכעוס". ורמזה בשם נשמה אל שיש לה כח מדעי כמ"ש "ונשמת שדי תבינם". ובענין אלה הכוחות טעה מי ששמה שני חלקים – אחד מהם בלב והאחד בשאר הגוף, אך השלושה לנפש אחת".

מן הפילוסופים העתיקים – אפלטון – מביא ב"מדינה", ספר ו, שיש שלוש נפשות: הנפש המשכלת – בראש; הנפש החיונית הכעסנית – בלב, בין הראש והלב ישנה מחיצה – הצואר, והנפש השלישית בכבד, בחלק התחתון של הגוף, ומחיצה – חצר הכבד. שלוש אלה הם כנגד שלושת הסוגים במדינה שלו, שלושת המעמדות במדינה האידיאלית: סוג א' העובדים – אכרים, סוחרים וחנונים. סוג ב' השומרים – החיילים. סוג ג' היועצים בעלי החכמה. העולם הקטן מול העולם הגדול.

נגד שיטה זו יוצא רס"ג וטוען כי זו נפש אחת, רק שיש לה שלושה כוחות.

כמו רס"ג אומר גם אריסטו בספרו "ספר הנפש", שם הוא מביא את הדעות שיש שלוש נפשות חלוקות, וזו דעת ראשי הרופאים בתקופה העתיקה היפוקרטס וגלינוס, והוא דוחה אותם באמרו כי זו נפש אחת רק בעלת ג' כוחות.

כל אלה שאחרי רס"ג מביאים את השיטה שאלו רק ג' כוחות, ולא ג' נפשות ממש.

הכוזרי במאמר ה סימן יד כותב: "יתחלקו הכוחות הנפשיים לג' חלקים: "הצמחי, הרוחני והדיבורי".

ידוע שהעולם מתחלק לדצח"מ. בצומח נמצאת הנפש הצימחית, בחי – הנפש החיונית, ובאדם הכח הדבורי.

המקובלים, כמו האר"י, אמרו כי גם בדומם יש חיות. אך הפילוסופים לא הגיעו לידי כך.

הראב"ד הראשון בספרו "אמונה רמה" מביא מאמר שלם על הנפש. שם כותב הוא כך: "כוחות הנפש נחלקו לג' סוגים: הכוחות הצמחיים, הכוחות החיוניים, והכוחות האנושיים". הוא מבאר את שלושת הסוגים האלה, ובסוף כותב כך: "מה שחשבו על אפלטון שבאדם יש נפש צומחת, אחרת חיונית ושלישית מדברת, כל אחת מהן לבדה ובמקום לבדו, וכו', אמנם הם כוחות לנפש אחת". רואים שהוא סובר ג"כ כרס"ג שלא ג' נפשות שונות, אלא נפש אחת בעלת ג' כוחות.

לא נרחיק כל כך, נקח ספר שמצוי לכל אחד אצלנו בשיבה. זהו שמונה פרקים להרמב"ם. הרמב"ם כותב בפרק א' ב"נפש האדם וכוחותיה" כך:

"דע שנפש האדם אחת היא, ויש לה פעולות רבות חלוקות. ויחשב בעבור זה שיש לאדם נפשות רבות, כמו שחשבו הרופאים, עד ששם ראש הרופאים (היפוקרטס) פתיחת ספרו שהנפשות שלש: טבעית, חיונית ונפשית".

נקח את הספר האחרון של הפילוסופיה הרתית הספרדית "העיקרים". במאמר ב פרק ח כותב: "לא נמצא מן הפילוסופים מי שאמר שהנפש האנושית מרכבת. אבל לפי שנמצא פועל הצמיחה בפ"ע בצמח, ופועל ההרגש – בחי, ופועל ההשכלה בפ"ע בשכלים

הנבדלים, יביא זה לחשוב היות הנפש האנושית מרכבת, כמו שכתבו קצת מהרופאים, שבאדם שלוש נפשות, ואינו כן, כי הנפש האנושית אחת ימשכו ממנה פעולות מתחלפות.

הרשב"ץ בספרו "מגן אבות" על פרקי אבות, (חלק ג דף לה) בנושא "מהות הנפש" מביא מחלוקת בין המעינים אם בנפש האדם שתי נפשות או יותר. אך אומר שדעתו היא שיש נפש אחת. וכן דעת רס"ג, הרמב"ם, וכו'.

אך הרמב"ן לעומת זאת אומר שהם ג': נפש, רוח, ונשמה.

דעתו זו של הרס"ג בדבר חלקי הנפש, נמצאת מפורש במדרשו. בבראשית רבה, פרשה יד אות ט, כותב כך: "חמישה שמות נקראו לה: נפש, רוח, נשמה, יחידה, חיה. "נפש", זה הדם, שנא' "כי הדם הוא הנפש". "רוח", שהיא עולה ויורדת, שנא' "מי יודע רוח בנה"א העולה היא למעלה". "נשמה", זו האופיה, דבר מתא אמרינן האופיתא טבא. "חיה", שכל האברים מתים והיא חיה בגוף. "יחידה", שכל האברים משנים שנים והיא יחידה בגוף".

דבר זה נמצא ג"כ בדברים רבה פר' ואתחנן על הפס' "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך".

עד כאן הבאנו מהנגלה, עכשיו נלך מהנגלה אל הנסתר, אל הפנימיות.

הזוהר בפר' משפטים על הפס' "כי ימכור איש את בתו" (דף צד), כותב כך: "תא חזי בר-נש כד איתליד יהבין ליה נפשא מסטרא דבעירא, מסטרא דדכיו, מסטרא דאלין דאתקרין אופני הקודש. זכה יתיר יהבין ליה רוחא מסטרא דחיות הקודש. זכה יתיר יהבין ליה נשמתא מסטרא דכורסיא".

"כבוד" זה "חכמה" כמ"ש "וכבוד חכמים נחלו". "כסא הכבוד" זה "בינה". אז הנשמה היא מהבינה, ה"רוח" מה"תפארת", וה"נפש" "עטרה".

עשיה	יצירה	בריאה	אצילות
עטרה	תפארת	בינה	חכמה
עוה"ז	מלאכים	כורסיא	כבוד
נפש	רוח	נשמה	יחידה

אצל כל אדם זה כך, כשהוא קטן יש לו נפש מתאודה. אח"כ מקבל קצת רוח, וכשהוא נעשה בר-מצוה יש לו כבר נשמה. ויש שאצל גדול זה ג"כ כך, "עד יערה עלינו רוח ממרום", אצל האדם כשיש לו נפש רגילה, מה שנגלה – נגלה, מה שקצת ניסתר כבר לא שייך לו. כדי לראות את הרז, כדי לראות את הפנים, כדי לגלות את הסוד, צריך להתרומם, צריך לקבל רוח חרשה. "ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה" וכו' (ישעיהו יא, ב).

ג. ההתרוממות לעולם החופש

ומכאן אל דברי הרב: "כשמגיע האיש היחיד, וכן הדור, לאותו המצב שהופעתו הרוחנית כבר קרואה היא לפעולתה" וכו'. הם נמצאים במצב בו הנפש התעלתה והגיעה למצב של רוח, אך היא קרואה ושואפת הלאה והלאה, ליתר התרוממות התפתחות ועליה.

כשמגיע האיש היחיד למצב זה של הופעה רוחנית, ממילא מגיע על ידו גם הדור למצב

זה. וכן כותב הרב בפרק "דומית הקדושה" עמ' שז מאוה"ק: "קדושת ההויה שהארם מכיר את עצמו, בטל בפנימיותו הפרטית, וחי חיים כלליים חי כל".

וכשמגיעים למצב כזה, מה קורה – "אז אי אפשר לו להיות משיבוע את צמאנו ההכרחי בכל תוכן מוגבל, אם לא יהיה אותו התוכן בעצמו מוסר אותו אל תוכן רחב חופשי". אם הוא הגיע למצב של "רוח" בהכרח שיגיע ל"צמאה נפשי לאלוקים אל חי". צמאון למים חיים מהמעין ומהמקור העליון.

"תוכן מוגבל", ו"תוכן רחב חופשי". ישנן דרגות של "נפש" "רוח" "נשמה" "יחידה" "חיה". הם כנגד ד' העולמות. בעולם התחתון, עולם העשיה, העוה"ז, התוכן מוגבל, יש שאיפה להתרומם. מתרוממים לעולם עליון עוד יותר. זהו עולם היצירה. שם היא הרוח. אך גם שם עדיין מוגבלים. הנפש צמאה, רוצה היא דוקא מים חיים. ממשיכה היא להתרומם, ומגיעה סוף סוף לעולם החופשי, זהו עולם הבינה, עולם הבריאה. מקורה של הנשמה היא בעולם הבריאה. וזה מה שכתוב כאן: "תוכן רחב חופשי, שבו ירגיש את השיגוב הגדול שבשורש נטית נשמתו ממקור החיים שלה". אם רוצים להיות דבקים באלוקים חיים – זה בעולם החופשי, עולם הבינה, שם "מקור החיים".

אפילו אבו הרב לא כיון בדיוק לכך, אך הרעיון הוא בודאי אותו הרעיון.

ד. הדור דורש את הנסתר

"ומתוך כך רזי עולם, רזי תורה, סוד ה', הולכים ונתבעים מן הדור" – כמה שאנחנו רחוקים מכך.

הדור לא מקבל את הגלוי היבש. הוא דוחה אותם מלפניו. זו אינה שלילה, כי מתוכה בא החיוב. תובע הוא, הדור, את הרז את החיוניות.

כך כותב הרב גם באיגרות כרך א איגרת קעח: "תחיית הנסתר בעולם הקולטורי, תחיית ישראל בלאומים, תחיית א"י בארצות, המלאות כולן רזי עולם, דופקות בקרבנו את דפיקתן בחזקה. ההלניות עשתה את השכלת המערב, ההולכת אחר עיניה, החפצה להיות שבעה בגלוי שבהויה. אבל כל זמן שהבלתי מוגבל לא יגבל – לא תאמר הנשמה די בגלוי. הצבור האנושי יחל כמאז להרגיש את מכאוביו, כי חסר לו הכל, וכו', העושר הגדול, המעין שמימי מפכים תמיד, הגנוז בנסתר, בסתר עליון וכו'" ע"ש. – הדור דורש את הנסתר, את החיות והפנימיות.

נקח עוד איגרת. באיגרת רסו כותב הרב: "השכלול הלמודי הבא בסילוק רוה"ק, הוא צעד לנטיגה לאחור, אע"פ שיש בו כמה מעלות טובות. וזהו יסוד הבית השני, שהיה מסולק שכינה רוה"ק, וממולא באור תורה וחכמה. עכשיו רוח התחיה מתרוצצת בקרבנו, מפני שנטיות אלו השתים כבר דורשות את תפקידן, ואנו חייבים להחליץ חושים לסול את הדרך לרוה"ק, לגילוי אליהו, להופעת הנבואה".

אני אומר כך: אלף נכנסו למקרא, מאה לפילוסופיה הדתית, ואחד-שנים לקודש הקדשים.

ה. גילוי התוכן שבנסתר

בפיסקה האחרונה אומר הרב: "ואם אנו מדברים והאילמות תוקפת אותנו, אם אנו מבטאים והמושגים נטבעים בדומיתנו, מפני שאין בנו כח להדריך את הדבור, לחפש את

המילול, לא בשביל כך נבהל וניסוג אחר מחפצנו הקבוע.

מה פירוש הדברים. אנו אומרים כי בחכמה הפנימית שם כל החיים, הנשמה, האור. "רז" בגימטריה "אור". בספרי החכמה הפנימית המושגים נסתרים, מכוסים, לא מגיעים אליהם, אי אפשר לקחת אותם כמות שהם נאמרים. ואילו אנו רוצים לדבר את הכל בגלוי, לעשות את הנסתר כמו נגלה. אלו דברי הרב זצ"ל ב"אורות הקודש". הספר הזה כולו מקורו בחכמה הפנימית, אך השפה חפשית. אלו לא אותם המושגים. כי כרגיל ה"נסתר" לא רק נסתר כי צריך להסתירו, אסור לדרוש בו ברבים. אלא הוא עצמו נסתר, עמוק, לא מבינים אותו.

הרב זצ"ל היה נוהג ללמד בישיבה 3 פעמים בשבוע מצוות התלויות בארץ, ופעמיים בשבוע כוזרי. מהכוזרי הוא היה קורא שורה, ואח"כ היה ממשיך ע"י שזירת רעיונותיו. פעם אחת, בסוף אחד השעורים, ניגש אלי סופר אחד, ואמר לי שהוא חושב כי אף אחד לא הבין את דברי הרב, אולי רק אחד. יתכן שכונן אלי... אילו הם מחשבות נשגבות. ואנו צריכים "להריר את הדיבור, לחפש את המילול". אסור לנו להבהל או לפחד. "כברות הפה לא תעצור כח לעצור את הזרם של החפץ הנשגב, אשר דבר ר' בו יגלה" – שדבר ה' יהיה נגלה ולא נסתר.

וכפי שהרב כותב ב"אורות הקודש" פרק צג "שפת הרזים": "רזים צריכים להיות מוסכרים ומובנים על ידי רזים דוקא, ולא על ידי דברים גלויים".

ובפרק צז "המשלים הרזיים" כותב: "מה נתבהל מפני המשלים הספונים המטילים אימה ופחד, וכו', ולחיים קורא הרז, המושיט לנו את אורותיו על ידי מחשבי משליו".

כך גם כותב ב"איגרות" בכרך ב איגרת שמו: "אני סומך את עצמי על 'עת לעשות לה' לדרוש בפומבי במעשה בראשית, על פי מה שקלט רוחי מרוח ה' אשר על יריאיו הבאים בסודו, ולהלביש הענינים בצורה ספרותית כמה דאפשר, כדי שהמעמיקים המיוחדים, וכו', יבואו ויראו כמה גבהו ארחות המחשבה הישראלית בחוג החבוי הזה".

כל המקובלים אמרו שבתקופת ה"עקבתא דמשיחא" יהיו הנסתרות כנגלות. ביחוד החסידות של הבעש"ט. הוא קירב את החכמה הפנימית אל העם.

נקח למשל את הספר "מגיד דבריו ליעקב" של ר' ר' דב בער ממזריץ. בהקדמה כותב המסדר כך: "הרמ"ק לימד דעת את העם לידע להודיע ולהודיע שהוא הא-ל ית' מרוחק ונעלה מאד ממדת הברואים, ומזהיר ומשמר, ומרחק מאד מן ההגשמה ח"ו, וכו', האר"י איזן וחקר דברי אמת לבאר הכל בפרטות, וכו', והבעש"ט גילה מקור יקר תפארת חכמה זו על כל קוץ וקוץ תלי תילין של הליכות עולם העליון והתאחרותה בעולם התחתון, בכל תנועה, והילוך, ודיבור, ועובדה".

כך כותב גם בספר "סדר הדורות החדש": "רבינו הבעש"ט מילא אחרי האר"י לגלות את האלוקות בעולם הקטן".

הרב זצ"ל רצה לא רק לגלות את זה סתם, אלא בשפה ספרותית, ובזה להפיץ את אורות הקודש בין עם ישראל, ועל ידי זה בין כל העמים.

הפרק הסתיים בפס' מישעיהו (כו, יט) "בורא ניב שפתים, שלום שלום לרחוק ולקרוב, אמר ה', ורפאתיו". הוזהר מכאר שאלו שני שלומות. שלום לרחוק ושלום לקרוב. יש שלום עליון, ויש שלום תחתון. "רחוק דאתעביד קרוב" (ועיין סנהדרין צט). זה השלום לבעלי התשובה, קירוב הרחוקים דוקא ע"י אור הפנימיות.

בזה אנו מסיימים.

שם הפרק הוא "הקריאה לטודיות". זה הוא היסוד, הדור נקרא לגילוי הרזים בשפה ברורה ובנעימה, ואז כולם יאמרו: "קדוש, קדוש, קדוש, ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו", ואז יהיה "שלום, שלום" לישראל. לא יהיה ריב בין כל הקטנות, ה"קטנות דמוחין".

אלה שיושבים בישיבות בשעות כאלה, צריכים להתבונן ולהתקרב לספרות הקודש, לחכמת הקודש של הרב זצ"ל.

"שלום שלום לרחוק ולקרוב, אמר ה' ורפאתיו"